

Turkish Studies

Social Sciences

Volume 13/26, Fall 2018, p. 655-671

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14386

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Kasım 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Erkan DEMİRKAN - Doç. Dr. Murat ELİÖZ - Dr. Öğr. Üyesi Ömer ZAMBAK

This article was checked by iThenticate.

TÜRK KÜLTÜRLERİNDEKİ GELENEKSEL OYUNLAR VE SPORLARA YÜZEYSEL BİR BAKIŞ

Mehmet GÜL* - Recep Nur UZUN** - Mehmet ÇEBİ***

ÖZET

Geleneksel oyunlar-sporlar olarak adlandırılabilen faaliyetlerin, Türklerin sosyal hayatlarında önem teşkil ettiği ifade edilebilir. Dolayısıyla çalışmada, Türk kültürünün tanınan faaliyetleri arasında yer alan atlı cirit, çevgen, kök böri, mangala, âşık oyunları ve güreş (yağlı, şalvar ve aba güreşi), sporların ve oyunların Türk kültürlerindeki yerine yüzeysel bir bakış açısı ile bakılmak amaçlanmıştır. Araştırmada literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca ilgili yayın ve sosyal ağ erişim platformların da ki kaynakların taraması gerçekleştirilmiştir. Gerek at üzerinde gerekse atsız şekilde Türk kültüründe yer alan geleneksel sporların-oyunların oldukça köklü geçmişe sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca söz konusu sporlar ve oyunlara zamanın ileri gelen insanları ya da halkı tarafından yüksek itibar gösterildiği belirtilebilir. Öyle ki Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın atlı cirit, Sultan Alp Arslan'ın ise çok iyi çevgen oyuncusu olduğu ifade edilebilir. Dahası Osmanlı Devleti hükümdarlarının yabancı misafirlere atlı cirit müsabakasını izletmekten gurur duyduğu söylenebilir. Türk örf ve adetlerini sembol nitelikteki söz konusu sporlardan atlı ciritte, rakibe yaklaşan ya da onu sıkıştıran bir sporcunun, rakibine cirit atmadığı ifade edilebilir. Ayrıca ahlaki kurallara zarar verebileceği düşüncesiyle, aba güreşinde, özellikle müsabakayı kaybeden güreşçinin üzerindeki abayı gelişi güzel fırlatmasının kesinlikle yasak olduğu belirtilebilir. Yüzyıllardır yapıla gelen geleneksel sporlar-oyunların bir kültür mirası

* Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, E-posta: mgulsivas@gmail.com

** YL Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı, E-posta: recepnruzun@outlook.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, E-posta: mehmet.cebi@omu.edu.tr

olduğu söylenebilir. Öyle ki 2010 yılında Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşleri'nin, 2013 yılında ise çevgen oyununun UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Miras" listesine girdiği ifade edilebilir. Uygulama ve adlandırma olarak farklılıklar içeren söz konusu oyunlar-sporların Türk gençlerine yaygın olarak tanıtılması ve de benimsetilmesinin söz konusu kültür değerlerinin yaşatılması adına önem arz ettiği unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Spor, Türk

A SUPERFICIAL GLANCE AT THE TRADITIONAL GAMES AND SPORTS IN THE TURKIC CULTURES

ABSTRACT

It can be stated that the activities which can be named as traditional games-sports were of importance in the social life of the Turkic people. Thus, it is aimed to approach the place of such sports-games as Jereed, Chovqan, Kokbori, Mangala, Ankle Bone Shooting games and Wrestling (oil, shalwar and aba wrestling), which are amongst the recognized Turkic cultural activities in Turkic cultures from a superficial point of view in this study. A literature review was conducted in the study. In addition, relevant publications and sources obtained from social network platforms were reviewed. It can be noted that the traditional sports-games in Turkic cultures, performed whether on horseback or without horses, have a deep-rooted history. In addition, the sports and games in question can be expressed to be respected by the notable persons or the public of the time. For instance, it could be highlighted that Seljuq Sultan Alâeddin Kayqubad was very good in Jereed while Sultan Alp Arslan in Chovqan. Moreover, rulers of the Ottoman Empire were proud to show Jereed competitions to the foreign guests. In Jereed, one of the symbolic sports of Turkic traditions, a sportsman who approached to or outmaneuvered his competitor did not throw javelin at him. Furthermore, in Aba wrestling, it was strictly forbidden especially for the defeated wrestler to negligently throw his aba due to the belief that it would harm the moral principles. It can be claimed that the traditional sports-games, which have been played for centuries, are cultural heritages. For instance, Kırkpınar Oil Wrestling Festival and Chovqan were inscribed on the list of "Intangible Cultural Heritage" by UNESCO in 2010 and 2013, respectively. It should be noted that Turkish youth should be well acquainted with and adopt the stated games-sports differ in their practice and names in order to keep these cultural values alive.

STRUCTURED ABSTRACT

Specific experiences that occur and change with the flow of time symbolize the lifestyle of a society or a nation. This symbolism reveals the cultural values of a nation. Moreover, cultural values play an important role in the development of national identity by leading to a national separation. In fact, it can be stated that Turkish people have had a connection with various sports (wrestling, riding sports, archery,

etc.) since their existence of in the world and as a result of this; sports-games have a significant place in Turkish folk culture. In particular, it is known that games or sports that can be called traditional are played or organized in the special days of the Turkish nation, such as the festivals, weddings, and opening ceremonies. There are many games and sports in Turkish culture as a result of the Turks living so intertwined with sports and games. It can be expressed that there are nearly 200 traditional games or sports that exist or existed in Turkish culture. Among the mentioned traditional sports or games, it is possible to examine Atılı Cirit (Javelin), Çevgen (Polo), Kök Böri (Wolf), Mangala, Güreş (Wrestling) and Aşık (Poet) games which all have addressed to a wider audience. Therefore, in this study, it is aimed to reveal the quality and value of Atılı Cirit, Çevgen, Kök Böri, Mangala, Aşık Games and Wrestling (oil, salwar and aba wrestling) sports-games considering the importance of the recognized activities of Turkish culture with a superficial perspective.

It can be said that Atılı Cirit (Javelin), which was adopted by the Turks both by the statesmen and the people, has a distinct reputation by the Anatolian Seljuks and the Ottoman Empire. In fact, it is expressed that Osman Gazi, one of the Sultans of the Ottoman Empire, determined the “Açılar Square” as the javelin playing area. It can also be said that Mehmet the Conqueror used “Ok Square” for horse javelin competitions. Moreover, it was an honor for the sultans of the Ottoman Empire to have their foreign guests watch javelin competitions.

Atılı Cirit must be played in a flat and wide area and it is organized in the form of two teams competing with each other. The main purpose of this sport played by athletes on horse carrying javelins (çevgan) is to hit the opponent as much as possible. It can be said that the biggest feature that distinguishes javelin from other traditional games or sports is that the athlete is not allowed to throw the javelin in his hand if he approaches or compresses his opponent.

Even though it is not known which nation was the leader in the emergence of Çevgen (Polo) sport, which is similar to Atılı Cirit in terms of riding and playing, it is stated that the Turkmens competed and even became the first in the first Çevgen competition. It can also be argued that the Çevgen game, organized for the pleasure of visiting the rulers or with the participation of the ruling families, was called “King's Game” or “King of Games” among the people.

The first game rules are known to be determined by the Turks in Çevgen game played by athletes on the horse as a team. In this game, in which the main objective is to score goals in the opponent's net with the help of mallets, the team who score the most goals is named winner.

It can be said that the Çevgen game, which was spread around the world by the British as Polo, was on UNESCO's list of intangible cultural heritage in 2013. It can also be suggested that Golf sport, which is very popular today, originated from Çevgen.

With a traditional sport feature that has been played since 276 BC, Kök Böri is played by Turkestan, Kirghizia and Turkmens. In Kök Böri game, people of almost all ages can participate and it is played in wide and flat areas. The main aim of Kök Böri played as a team is to grab the goat coat (Capricorn, kökpar) in the square by the athletes on

the horse. The most important feature that distinguishes K k B ri from other sports is that the winning team goes to the organizer's house and leaves the goat's coat in front of the door and asks for the game prizes in return for it.

It can be said that the game of Mangala, which is a game of intelligence or strategy, has come from the ancient Egypt to the present day and it still exists. It is a fact that Mangala, which has a long-established history, has been named with nearly a hundred different names. Mangala game is played by two people and it can be organized anywhere with 12 small wells and 48 stones in total. The main goal in Mangala game is that a player has all the stones in the playground. Additionally, today Mangala game is widely sold both on the Internet and in other platforms such as bookstores and stationery etc.

Aşık games are among the most diversified games in Anatolia, and it is played by knucklebone or the processing of various materials of knucklebone. As there are different versions of the game especially in the Central Asian regions, it is generally played with the purpose of moving the players lined in certain circles to the outside of the circle. Moreover, the games played by the names of three stones, five stones or nine stones in Anatolia were originally inspired by the Aşık games.

Wrestling, which took place in the life of almost every culture, can be said to have an undeniable important place in the history of Turkish culture. In fact, 200 official wrestling competitions are annually organized in Turkey and there are tens of unofficial organizations. As a result of the intense interest in wrestling, it can be stated that types of wrestling specific to different regions have emerged. Among these wrestling types, Oil Wrestling, Aba Wrestling and Salwar Wrestling are the ones with the highest interest in the public.

It is seen that Oil Wrestling, which has become an unprecedented cultural symbol starting to spread from Thrace and the Balkans, is a sport that embodies its reflection in many spiritual senses. As a matter of fact, when two players start to struggle with one another and end up being unable to dominate the opposite side, there were occasions when they lost their lives because of being exhausted. In addition, motifs such as kısıbet (wrestler's leather pants), dua (prayer), salawat and peşrev (overture), which are also included in oil wrestling rituals, can be said to be a product of Turkish cultural reflections. Frequently organized in Edirne, Antalya, Samsun, Çanakkale, and Manisa provinces of Turkey, the most remarkable characteristic of Oil Wrestling is that wrestlers turn towards the Kiblah before they start the competitions and read three İhlas Surah and a Fatehah Surah, thereby asking and praying for power from Allah. In addition, Oil Wrestling has been among the federation's organizations since 1984, and Kırkpınar Oil Wrestling Tournament was listed in UNESCO's Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2010.

In the history of wrestling, Aba Wrestling, which can be considered as one of the oldest wrestling types, is done in two types of wrestling in Turkey including Aşırtmalı Aba (Drag Over Aba) and Kapaşmalı Aba (Knock-Down Aba). Aşırtmalı Aba (Drag Over Aba) is organized in Gaziantep and around, while Kapaşmalı Aba (Knock-Down Aba) wrestling is played in Eskişehir and around. In Aba Wrestling, there are motifs such as aba, kuşak (belt), shorts, and köynek (shirt),

and it is absolutely forbidden for the wrestlers to throw away their aba (wrestling cloth) in the end of the competition. By looking at this rule of sports ethics, ABA Wrestling has the quality of reflecting the symbolism of Turkish culture.

Salwar Wrestling, which is named after the wrestler's cloth and similar to mat wrestling in terms of style, was brought to Anatolia by Turkmen. Generally organized in Kyrgyzstan and Turkmenistan, this type of wrestling can be said to have been performed in Kahramanmaraş in Turkey. In this game all movements are performed while standing, and it is absolutely forbidden for wrestlers to take off their salwar without wrestling with at least two wrestlers from the losing side.

Traditional sports or games organized by Turkish nations with various forms or names symbolize many values belonging to Turkish culture. Therefore, it can be said that traditional games or sports are one of the most important tools in reflecting Turkish power and moral characteristics to the world. Consequently, the sports or games addressed above are regarded as a valuable asset that reinforces Turkish unity and solidarity.

Keywords: Culture, Sport, Turkish

1. Giriş

Dil, örf ve adetler, inançlar, sanat ve edebiyat bir toplumun geçmiş yıllardan akıp gelen sosyal değerleridir (İmamoğlu, Taşmektepligil ve Turkmen, 1997). Öyle ki, insanların veya toplumların gündelik hayatını ve yaşam biçimini şekillendirmesiyle ortaya çıkan bu değerler kültür kavramını oluşturmaktadır (Solmaz ve Aydın, 2012). Kültürel nitelikler toplumları birbirinden ayırtmaktadır ayrıca ona milli şahsiyet ve özgüven kazandırmaktadır (Horak, 1993). Söz konusu kültürel nitelikler arasında yer alan spor olgusunun, kişiler ve toplumların gelişimine katkı sağlayan unsurların başında yer aldığı belirtilebilir (Atalay, 2018).

Türk milletini diğer milletlerden ayıran önemli unsurlardan bir tanesi Türk halk kültürüdür. Ayrıca kültürlerin yansıması olarak tanımlayabileceğimiz gelenekler, tüm Türk toplulukları için ortak bir mirastır. Ortaklığın temelini ise, aynı dil ve tarihi paylaşan milletlerin aynı kökten yararlanmalarından kaynaklandığı söylenebilir (Kayhan, 2018). Türklerin söz konusu ortak miras yapısına ait spor ve benzeri bedensel faaliyetler Türk halk ve kültürünün önemli öğeleri arasındadır (Karahüseyinoğlu, 2008). Türk kültüründe mühim yer teşkil eden geleneksel oyunlar ve sporlar, Türklerin sosyal yapı ve yaşayışlarının her safhasında yer almıştır (Türkmen, 2017). Öyle ki Eski Türk toplumlarında iyi at binen, ok atan, kılıç kullanan, güreş yapan, yiğit, cesur ve güzel ahlaklı örnek insanlara 'Alp' denirdi (Tamer, 2017). Başkaca, Türk tarihinin kaymak tabakası olan Osmanlı Devleti'nde geleneksel bir spor olan güreşe daima saygı gösterilmiş, güreşçilere değer verilmiş, spor tekkesi şeyhleri (duacılar) ve başpehlivanlara yüksek itibarlı bir mevki vermiştir (Türkmen, 2017). Ayrıca günümüz de dahi yaygın olarak bilinen "Fort comme un Turc" yani "Türk gibi kuvvetli" sözü Türk kültüründe sporun önemini niteleyebilir (Dervişoğlu, 2012). Dolayısıyla çalışmada, Türk kültüründe yer alan geleneksel oyunlar ve sporlara yüzeysel bir bakışı açısı ile bakılarak, Türk devletleri ya da toplulukları üzerindeki değerleri belirtmeye çalışılmıştır.

2. Türk Kültürlerinde Geleneksel Oyunlar ile Sporlar

Geleneksel sporlar ile oyunların diğer bedensel aktivitelerden farklı yanı, eğlence amaçlı, oynasal formlarda olmaları ve halk tarafından kabul görüp kuşaklar boyu aktarılacak yaygınlık kazanmalarıdır (Karahüseyinoğlu, 2007). Öyle ki Türk kültüründe yer alan geleneksel oyunlar ile

sporların ilkinin düğünlerde ve de çeşitli önemli günlerde gerçekleştirilen ikincisi ise bir federasyona bağlı şekilde faaliyet gösteren resmi statüde yer alan sporlar şeklinde gruplandırılması mümkündür (Karahüseyinoğlu, 2008). Ayrıca geleneksel oyunlar ve sporlar atlı ve atsız oynanan şeklinde gruplandırılabilir. Düz at yarışları, beyge, yar atlama gibi 25 adet atlı sporun bulunduğu söylenebilir. Dahası; bayrak, tomak, çelik-çomak, yağlı güreş, şalvar güreşi gibi 157 adet atsız sporlar ya da oyunun olduğu belirtilebilir (İmamoğlu, Taşmektepligil ve Türkmen, 1997). Buna göre dünyadaki pek çok oyun ve de sporların Türklerin kültürel pratiklerine göre şekillendiği ve de değişime uğradığı ifade edilebilir (Türkmen, 1996).

3. Atlı Cirit

Atlı cirit sporu Orta Asya'dan günümüze kadar Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları ata sporudur (Türkiye Geleneksel Sporlar Dalları Federasyonu [TGSDF], 2017). Türklerin ezeli sporu olan atlı cirit sporu gerek halk tarafından gerekse devlet erkânı tarafından benimsenen bir spor olmuştur. Öyle ki Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın atlı ciriti çok sevdiği bilinmektedir (Bozbiyık, 2017). Dahası Osmanlı Padişahı Osman Gazinin Bursa'yı fethettikten sonraki ilk işi Balıkcı gölü ve Açılar Meydanı arasındaki yeri cirit oynama olarak vakfetmek olmuştur (Aka, 2010). Ayrıca Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet'in bir fermanında İstanbul Ok Meydanı'nı Atlı Cirit oyunu etkinliklerine ayırdığı ifade edilebilir (Şahin, Okut ve Genç, 2017). Tüm bunların ötesinde Osmanlı da çok sevilip oynanan Atlı ciriti Padişahlar yabancı elçilere izletmekten onur ve gurur duymuşlardır (Koçan, 2007). Cirit oyununda yaralananlar hatta ölenler olmasına rağmen bu sporun halk tarafından da oynandığı dolayısıyla da günümüze kadar geldiği ifade edilebilir (Karcıoğlu, 2017; Türkmen, 2009).

Atlı cirit sporu çevgen oyununa benzeyen bir Türk sporudur (Erkal, 1986). Atlı cirit oyununun oynaması için geniş ve düz bir alan, cirit sopası, dayanıklı bir at ve çevgan gereklidir (Bozbiyık, 2017). Altışar, sekizer yada on ikişer dizilen iki takımın birbirleri ile çekiştiği bu oyun en az 40 en fazla 120 metre genişliğinde bir alanda oynanmaktadır (Kurt vd., 2017). Tüm cirit müsabakalarında 7 hakem (1 oyunun başhakemi, 1 yazı başhakemi, 2 yazı, 1 orta saha, 2 yan çizgi hakemi) görev yapmaktadır (Aka, 2010). Atlı cirit sporu 35 dakikalık 2 devreden toplamda 70 dakikalık sürede oynanmaktadır (Deniz ve Sezer, 2012). Her müsabakanın sonunda galip gelen takıma 3, müsabaka süresi tamamlanarak mağlup olan takıma 1, hükmen yenik sayılan takıma ise 0 puan verilmektedir. Ayrıca, bu oyunda asıl amaç olabildiğince fazla cirit isabet ettirmektir (Spor Genel Müdürlüğü [SGM], 2017). Cirit oyununu diğer oyunlar ya da sporlardan ayıran en dikkat çeken kuralı rakibe yaklaşan ya da onu sıkıştıran bir sporcunun rakibe cirit atmaması ve de bunun neticesinde sporcuların birbirlerine kin tutmamasıdır (Karcıoğlu, 2017). Fair-play kavramının gün geçtikçe daha fazla önem kazandığı son yıllarda, söz konusu hareketin fair-play kavramının daha fazla kabul görmesi, yaygınlaşması ve benimsenmesine de katkı sağladığı söylenebilir (Güllü ve Şahin, 2018).

Türkiye'de sadece 11 ilde organize edilmekte olan atlı cirit sporu özellikle Erzurum, Erzincan, Uşak, Bayburt, Ankara, Manisa ve Kars bölgelerinde oynandığı söylenebilir. Ayrıca bu oyun yurt dışında İran, Afganistan ve Türkistan Türkleri ve Türklerin yaşadığı diğer Asya yörelerinde oynanmakta ve söz konusu gelenek bu nedenle kaim kılınmaktadır (Aka, 2010; Dünya Etnospor Konfederasyonu [DEK], 2017).

4. Çevgen

Kökleri Orta Asya'ya, Hunlara kadar uzanan çevgen oyununun, Türkistan, Azerbaycan, Kırım ve Anadolu'nun yerleşik boy, oymak ve kabileleri arasında milli bir oyun olarak uzun süreler oynandığı söylenebilir (Güven, 1992). Asya'da çöven, çögen, çevgan ve çevken isimleri ile oynanan çevgen, at üzerinde en sık yapılan ve de Türklerin yüzyıllardan beri eski savaş kuralları ile oynadığı bir spordur (Erim, 2007; Koçan, 2007; Türkmen, 2009). Bazı araştırmacılar Firdevsi'nin Şehnamesine göre oyunun ilk defa Sasaniler döneminde oynandığını, bazı araştırmacılar ise Çevgen'in Türk oyunu

olduğunu ve Türklerden Sasanilere geçtiğini belirtmektedir (Erdoğan, 2017). Çevgen'in ortaya çıkışında Pers, Türk ya da Moğol gibi hangi ulusun rolü olduğu hususunda kesin bir bilgiye rastlanmasa da, ilk çevgen maçının MÖ. VI. yüzyılda Persler ile Türkmenler arasında geçtiği Türkmenlerin bu mücadeleden galip ayrıldığı belirtilmektedir (Türkmen, 2009).

Çevgen oyunu özellikle Safeviler döneminde sultanlara ya da beylere seyir zevki amacı ile görkemli bir organizasyonla düzenleniyordu (Türkmen, Shokoufeh ve Kaya, 2017). Söz konusu oyunun genellikle hükümdarların, hükümdar ailelerin ve zengin kişilerin katılımlarıyla oynanan bir oyun olduğu söylenebilir (Erdoğan, 2017). Öyle ki Alparslan'ın çok iyi bir çevgen oyuncusu olduğunun, Alâeddin Keykubad da haftada iki kez, çevgen oynadığı ifade edilebilir (Erim, 2007). Dahası Pers İmparatorluğunun statü sembollerinden birisi olan ve sadece aristokratların sahip olabileceği "Nisean" atlarını çevgen oyunlarında kullandığı belirtilebilir (Aykut ve Özgel, 2014). Hatta Abbasi halifelerinden El-Mutasıl'ın ise kendi muhafız birliğini teşkil eden Türkler için Samarra Şehri'nde çevgen sahası yaptırdığı bilinmektedir (Kurt vd, 2016). Ayrıca çevgen oyunu halk arasında "Kral Oyunu" ya da "Oyunların Kralı" olarak adlandırılmaktaydı (Türktaş, 1999).

Çocuk ya da büyüklerin oynayabileceği çevgen oyununun kurallarını ilk defa Türklerin belirlediği ve de geliştirdiği bilinmektedir (Çavuşoğlu, 2008). Çevgen oyunun da; talas (oyun alanında çizilmiş sınır ya da gerlin ip), topık (çevgenle vurulan top), çöğen (topu çekmek için kullanılan değnek), taḡuk (sayı yapan sporcuya verilen ipek kumaş parçası) gibi oyun gereksinimleri bulunmaktadır (Kara ve Gün, 2014). Çevgen, ata binilerek top ve ucu eğri değneklerle topa vurma şeklinde oynanan bir oyundur (Kaplan ve Poyraz, 2010). Yaklaşık 200 metrekaare genişliğinde düz bir alanda oynanan çevgen oyunu en az dört ve en fazla on kişilik takımlar ile takımların rakip kaleye gol amacı şeklinde oynanmaktadır. En çok gol atanın galip geldiği bu oyun, en az 15 dakikalık 3 veya 5 devreli şekilde oynanmaktadır (Kurt vd. 2016). Bu oyun 1.30 cm ucu eğri bir spor ile oynandığı belirtilebilir. Ayrıca oyuncuların ellerinde bulunan değneğin kısa olmasından dolayı sporcular topa vurmak için yere doğru oldukça fazla eğilmektedirler (Türkmen, Shokoufeh ve Kaya, 2017).

Çevgen oyunu İngilizlerin Kuzey Hindistan ve Afganistan'ı işgal etmesinden sonra polo adıyla oynanmaya başlanmıştır (Kaymak, 2013). Ayrıca İngilizler tarafından dünya sporuna kazandırılan ve oldukça popüler olan golf oyununun çevgen ve polo oyunlarından esinlenilerek üretildiği bilinmektedir (Çavuşoğlu, 2008). Dahası 2013 yılında UNESCO'nun somut olmayan kültür mirasları listesinde yer alan çevgen oyunu, 1900 Paris ve 1936 Berlin olimpiyat oyunlarına dâhil edilmiştir (Kırımoğlu, Tekin ve Genç, 2017; Akbulut, Şekeroğlu ve Ceylan, 2017).

5. Kök Böri

Kök böri oyunu Büyük Asya Türk toplumlarında M.Ö. 276'dan itibaren oynanmaya başlanmıştır (Türkmen, 2017). Öyle ki Türklerin en eski oyunları arasında yer alan kök böri, 21. Yüzyılda da yaşatılan oyunlarımızdan biridir (Türkmen ve Alimov, 2018). Atlı oyunların başında gelen kök börinin, gençler tarafından eskiden beri büyük haz alınarak oynandığı bilinmektedir (Belek, 2015). Öyle ki bu oyun ister seyredenlerde olsun ister yarışanlarda olsun derin gurur duygusunu hissettirmektedir (Yücel, 2010). Türkistan, Kırgızlar ve Türkmenler arasında yaygın olarak oynanan kök böri oyunu; çöğen, gökbari, kök-börü, köp-küri, oḡlak\ulak, buzbaşı gibi isimlerle de anılmaktadır (Ünver, 2006).

Binlerce yıl öncesinde atlı savaşçıların barış zamanlarında kendilerini zinde tutmak amacıyla oynadıkları kök böri oyunu halen doğal haliyle oynanmaktadır (Sivrikaya, 2017). Kök böri oyununa hiçbir ayırım yapılmaksızın hemen her boydan insanlar iştirak edebilir (Kaya, 2005). Oyun geniş ve düz sahalarda organize edilmekte olup, beşer, onar ya da on beşer kişiden oluşan iki takım ile oynanmaktadır (Yücel, 2010). Türk boylarında küçük farklılıklarla oynanmasına karşın oyunun özünde at salıp koşarak oḡlaḡı kapmak vardır (Kurt vd., 2016). Önceden kesilip kurutulan kuzu veya keçi postu, hakem tarafından meydana atılır ve başla komutu verildikten sonra meydana toplanan atlı oyuncuların postu (kökparı) kapan oyuncu oyunu kazanmış olur (Kafkaslı, 2005). Eskiden oyundan

galip ayrılan takım oyunu organize eden veya ev sahipliği yapan kişinin evinin önüne oğlağın postunu bırakırdı ve galip gelen takım bunun karşılığında ev sahibinden oyun ödülleri alırdı (Belek, 2018).

6. Mangala

Oyun, insanlık tarihi kadar eski ve süregelen aktivitelerden olduğu için toplumlar her zaman önemli bir yer tutmuştur (Durnagölü, 2015). Öyle ki M.Ö. 3000 yıllarına dayanan Antik Mısır'a ait belgelerde mangala oyunu oynandığı tahmin edilmektedir (Onur, 1992). Mangala oyununun tarih sahnesindeki yerine farklı bir yönden bakıldığında Orta Asya'daki göçebe hayatın izlerini bünyesinde barındıran bu oyun Türk kültürüne özgü bir oyun olarak anılmaktadır (Küçükyıldız, 2015). Saka, Hun, Göktürk ve Osmanlı dönemlerinde farklı oyun kuralları ile oynanarak günümüze kadar ulaştığı ifade edilebilen bu oyun farklı bölgelerde yüze yakın isimle oynandığı söylenebilir. Öyle ki Türk dünyasında tokuz korgool, eson korgol, kale, altiev, meneli taş, evcik, merköçtü ve benzeri adlarla oynanmaktadır. Ayrıca oyunun isimleri "hareket ettirmek" anlamından türeyen "mankala" kelimesine dayandığı söylenebilir (Şahin, 2017; Küçükyıldız, 2015).

Mangala oyunu türü itibari ile zekâ oyunu özelliği taşıması nedeniyle bünyesinde stratejik hamle nitelikleri taşımaktadır (Boobekova, 2017). Başkaca, sokakta çukur kazarak, buzdolabı buzluk kabı kullanılarak ya da yumurta folluğu gibi şeylerle de oynanabilen mangala oyunu iki kişinin karşılıklı olarak oynadığı bir oyundur. Bu oyunda oyun tahtasında ya da alanında bulunan 12 küçük kuyuya (6 kuyu bir sporcunun 6 kuyu bir sporcunun) toplamda 48 taşın 4'er şekilde dağıtılması gerekmektedir. Her oyuncunun taşları toplayabileceği bir hazinesi bulunmaktadır. Oyundaki asıl amaç ise kişilerin söz konusu hazineye taşları toplamasıdır (Dünya Etnospor Konfederasyonu [DEF], 2017; Gençlik ve Spor Bakanlığı [GSB], 2014).

Dünya çapında bilinen ve oynanan bir oyun olan mangala oyunu internet alışverişlerinin evrensel seviyede tanınan pek çok sitesinde de satıldığı görülmektedir (Yalçınkaya, 2016). Dahası çocukların bu kültür mirası oyundan habersiz ve de bilgisiz kalmaması gerektiği söylenebilir. Hatta bu amaçla olsa gerek Dede Korkut Hikâyeleri isimle çizgi filmin bazı kesitlerinde mangala oyunu hakkında kesitler sunulduğu görülmektedir (Hardal ve Kılıç, 2015).

7. Âşık Oyunları

Âşık oyunları özellikle Türk kültürünün köklü inançsal altyapısından beslenen bir ritüel olduğu söylenebilir (Sümbüllü, 2015). Bu oyun hayvanların bacaklarındaki eklemelerden çıkarılan kemik ile oynandığı bilinmektedir (Genç, 1997). Yapılan arkeolojik ve etnografik araştırmalara göre âşık kemiği kullanılarak oynanan oyunların hemen hemen tüm kültürler ile etkileşim geçirdiği söylenebilir. Öyle ki âşık kemiği kullanılarak oynanan oyunlar da hem coğrafi açıdan birbiriyle ilgisi / ilişkisi olmayan çok çeşitli kültürlerde görülen hem de geçmişi çok eskilere giden bir oyundur. Âşık kemiğinin bir oyunda kullanılmış olabileceğini gösteren ilk örneklerine, Konya Çatalhöyük'te, Neolitik Dönem tabakalarında ve Geç Hitit Dönemi krallıklarından Karkamış'ta (Gaziantep) rastlandığı söylenebilir. Ayrıca Kahramanmaraş'taki kazılarda âşıkların bulunduğu söylenebilir. Dahası Genç Hitit dönemine ait olduğu tespit edilen bir başka kabartmada da Kral Araras'ın çocuklarının âşık oynadıkları bilinmektedir. Sonraki dönemlerde, özellikle Yunan ve Roma dönemlerine ait yazılı belgelerde âşık oyunlarından ve kurallarından söz edilmiş, görsel sanat eserlerinde de âşık oyunu oynayanlar betimlenmiştir. Ayrıca kökleri Şamanlığa kadar uzanan âşık oyunları Türklerin yanı sıra başka milletlerde de görülmektedir. Ersevim, Dionisos-Zagreus mit'inde, bebek Dionisos'un oyuncakları arasında âşık kemikleri de bulunduğunu belirtilmektedir (Ersevim, 2009). Bir yapı içerisinde, siyah ve beyaz renklerde, küçük boyutlu, yuvarlak biçimli çakıl taşlarıyla, koyun ve keçiye ait, bir kısmı işlenmiş, 129 adet âşık kemiği bir arada bulunmuştur (Dally, 2006; Bozbey, 2013; Başaranbilek, 1994).

Âşık oyunları Türklerin bütün Türk coğrafyasında asırlar boyu oynayarak Anadolu'ya getirdikleri bir oyun olduğu söylenebilir. Ayrıca âşık oyunlarına daha sık olarak Orta, Güney ve Doğu

Anadolu bölgelerimizde rastlanmaktadır. Dahası Anadolu'da 1980'li yıllara kadar köy ve şehir merkezlerinde aktüel olarak oynanan âşık oyunları, halen Orta Asya'daki Kırgızistan, Türkmenistan gibi ülkelerde varlığını sürdürmekte olduğu söylenebilir. Âşık oyunları, zengin yâda fakir her ailenin sahip olabileceği bir oyun aracı olmasında dolayı, Anadolu'da pek çok yörede “âşık kemiği” ile oynanan oyunlara rastlanmaktadır (Ürgüp, Karakollukçu ve Gül, 2017; Kaya, 2009; Toksoy, 2010; Bener, 2008)

Genelde en az iki kişinin oynadığı ayrıca farklı çeşitlerde oynanan oyunların genel ismi olan âşık oyununun, yoğunluklu olarak çocuklar ve genç erkekler tarafından oynandığı söylenebilir. Söz konusu oyun yaygın olarak çizilmiş daire içerisi de her oyuncunun eşit sayıda âşıklarını dizmesi ve oyuncuların eşit mesafeden daire içindeki âşıkları vurarak dışarıya çıkarmaya çalışması şeklinde oynanmaktadır fiziksel, psiko-motor, sosyal gelişime faydalı olduğu da söylenebilen âşık oyunlarına başlarken âşık atan şu sözü söyler: “Aş sakkaları teper tokuş değmeleri benim.” Bunu söylemenin sebebi; Aşığın; taşa, çöpe, ayağa değdiği zaman, karşı taraf aşığı almak için herhangi bir hak iddia etmemesidir (Ürgüp, Karakollukçu ve Gül, 2017; Tosoy, 2010; Aslan ve Aslan, 2013). Ayrıca âşık oyunları oynanırken: alçı, bök, cik, çık, çulgur, kazak, mimik, saka, şökümek, tohan ifadelerinin kullanıldığı söylenebilir (Kaya, 1985). Bugün Türk topluluklarında onlarca çeşit âşık oyunu icra edilmektedir. Öyle ki çiz, kale, baş, talar, gızdiyh, sultan, dâire alşı oyunu, ompa, asıktı tigin oynav, tas kala, han, ketsin bir, han talamay, kumar, bes tas, köterispek, atbakıl gibi çeşitli isimlere oynandığı ifade edilebilir (Kaya, 1985; Kaya, 2009; Yücel, 2010).

Dede Korkut kitabında, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, altı kişinin zor zaptettiği boğa meydana salıverildiği sıra bile çocuklar âşık oynamaktan vazgeçemediği bir oyun olan âşık oyunları Anadolu'da üçtaş, beş taş dokuztaş isimleriyle ile yaygın olarak oynanan oyunların özünü da oluşturmaktadır (Özbakır, 2009; Kaya, 2009). Dolayısıyla ortak bir kültürün mirası olarak görülen âşık oyunları günümüzde de varlığını sürdürmektedir (Şahin, 2016).

8. Güreş

Güreş, insanlık ile özdeş şekilde bugüne kadar var olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle hemen hemen her kültürün bünyesine nüfus etmiş dünyanın en eski sporlarından bir tanesidir (İğrek, 2000). Öyle ki M.Ö. 13. yüzyılda Hiyung-Nu Türkleri'nde güreşin yaygın olarak yapıldığı bilinirken daha önceki tarihlerde yaşamış Koryak Türklerinin de süs eşyalarında güreş figürlerinin bulunduğu söylenebilir (Güven, 1999). Güreşin Türk kültür tarihinde büyük yeri olması nedeniyle Türklerin örflerine ve geleneklerine de girmiştir. Ayrıca çeşitli yörelerde farklı şekillerde yapılmış ve yapılmaktadır (Demirci, 1999; Özdamar, 1988). Dahası, güreş Türkler için bir spor olmaktan öte gerek düğün gerek milli törenlerde düzenlenerek, kültür simgesi olarak görülmektedir (Dervişoğlu, 2012). Dolayısıyla güreş, tarihi süreç ile ortaya çıkan, yağlı, aba ve şalvar güreşleri gibi farklı formlarını da bünyesinde barındıran spor dalıdır (Yıldıran, 2000). Türkiye'de yılda yaklaşık resmi olarak 200, gayri resmi olarak onlarca müsabaka yapılan başka bir sporun olmadığı gibi güreş kadar sembolik yoğunluk içerisinde olan başka bir sporun olmadığı söylenebilir (Türkmen, 2017; Savranbaşı, 2007).

8.1. Yağlı Güreş

Orta Asya'da Karakurum, Altay ve Tanrı dağları çevresinde başlayan Türk ve İslam kültürünün bir simgesi haline gelmiş ve yıllar boyunca çok şey kaybetmeden bugüne kadar gelebilen emsalsiz bir kültür imgesi olan Yağlı güreşlerin 4500 yıl önce eski toplumlar tarafından yapıldığı söylenebilir. Ayrıca Trakya ve Balkanlardan yayılmaya başladığı da ifade edilebilir (Dünya Etnospor Konfederasyonu [DEF], 2018; Sazak ve Eyüboğlu, 2009). Dahası dünyanın en eski spor organizasyonlarından bir tanesi olan Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin pek çok manevi değerleri bünyesinde barındıran bir organizasyon olduğu söylenebilir (Soyer, 2004). Öyle ki Osmanlı'da Süleyman Paşa komutasında ki kırk askerin Edirne civarların da güreşe tutuşmaları nihayetinde ise iki askerin günlerce birbirine üstünlük sağlayamayıp güreşerek can verdikleri bilinmektedir. Ayrıca söz konusu iki askerin can vermesi ile birlikte alanda pınarın akmaya başladığı belirtilebilir (Küçükaltan

vd., 2005). Başkaca, Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin değerleri arasında yer alan yağ, cazgır, dua, kışbet, peşrev ve hakem ile davul zurnacıların büründükleri kıyafetler, Türk kültür yansımalarını ifade ettiği de söylenebilir (Yıldıran, 2000).

Kazık, kepçe, künde, kılıç atma, kol bastı, bohça, burgu, payanda, kemane, kemane çekmek, köpekkuyruğu, köstek gibi oyunları bünyesinde barındıran yağlı güreş; kışpet, peşrevde, cazgır ve salâvat gibi motifleri de bünyesinde barındırmaktadır (Toksöz, 2007; Kaya, 2007).

Yağlı güreşler, yoğunluklu olarak Edirne, Antalya, Manisa, Muğla, Bursa, Samsun, Tokat, Çanakkale, Erzurum, Balıkesir, Tekirdağ illerinde organize edilmektedir (Karahüseyinoğlu, 2017). Yağlı güreşler genellikle 14 boyda organize edilirken 11 yaşından büyük tüm lisanslı sporcular organizasyonlarda gürşebilmektedir. Zemini çayır veya çim olan seyir yeri haricinde en az 30 m. X 30 metre ölçüsünde olan ip veya dikensiz tellerle çevrili alanda müsabakalar gerçekleştirilmektedir (Türkiye Güreş Federasyonu [TGF], 2018). Güreşe başlamadan önce pehlivanlar soyunup deri kışpetlerini giydikten sonra yağ kazanının başına gelir ve Kibleye dönerek üç İhlâs bir Fatiha okurlar daha sonra cazgır tarafından seyircilere tanıtılırlar. (Gümüş, 1989). Müsabaka sürelerinde ise boylar arasında farklılık olsa da (minik, teşvik 10/3, tozkoporan, ayak 15/3, deste ve küçük orta 20/5, büyük orta 25/5, başaltı ve baş boylarında müsabaka süresi 30 dakika, puanlama süresi 5 dakika) müsabakanın uzatma devresinin sonunda da puan olmaz ya da puan eşitliği olursa müsabaka da süresiz uzatma devresi yapılır ve ilk puanı alan sporcu hakem tarafından galip ilan edilir (Edirne Büyükşehir Belediyesi [EBB], 2017; Türkiye Güreş Federasyonu [TGF], 2017).

Yağlı güreşin, 1984 yılında çıkartılan bir yönetmelikle güreş federasyonu bünyesinde yer aldığı söylenebilir. Ayrıca 2010 yılında, Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşleri'nin UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Miras" listesine girdiği ifade edilebilir (Dervişoğlu, 2012; Yıldıran, 2000).

8.2. Aba Güreşi

İskit, Saka, Uygur, Karahan, Moğol, Özbek, Kazak, Türkmenistan, Kırım, Çağatay, Gaziantep ve Antakya yörelerinde yaşayan Kızık Türklerince yapılan aba güreşi, güreş tarihine bakıldığında en eski güreş türlerinden biri olduğu ifade edilebilir (Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu [TGSDF], 2017; Karahüseyinoğlu ve Şahin, 2017). Aba güreşi sadece Anadolu'da kullanılan bir ifade olmakla beraber Asya Türk toplumları tarafından Uluttuk, Balban Küröş ve Çapan olarak adlandırılmaktadır (Anarkulov, 1991). Öyle ki Türkiye de aba güreşlerinin, aşırıtmalı ve kapışmalı aba güreşleri olarak iki farklı isimde adlandırıldığı söylebilir. Aşırıtmalı aba güreşi Gaziantep ve civarında düzenlenirken kapışmalı aba güreşleri Eskişehir ve civarında düzenlendiği belirtilebilir (Öztürk vd, 2017).

Aba güreşi bünyesinde "aba", "kuşak", "şort" ve "köynek" motiflerini barındırmaktadır. Aba; kolsuz, omuz ve sırt bölgeleri deri ile kaplanmış, keçi kılı, deve tüyü ya da dövme yünden yapılan kalın kumaştır (Kalça ve Akburu, 2017). Kuşak ise; güreşçinin göbek hizasında bağladığı yün, keten, kendir ya da pamuktan yapılan bir kumaştır (Albert, 1991). Şort; kıldan dokunan ve sporcunun diz üzerinden beline kadar giydiği elbise olarak tanımlanabilir (Keskin, 1978). Son olarak ise aba güreşinde kullanılan "köynek"i abanın altına giyilen genellikle beyaz renkte yarım kol şeklindeki bir giyim unsuru olarak nitelendirilebilir (Toktorbayev, 1991).

Asya, Avrupa ve Afrika'da bulunan eski uygarlıkların yaptığı geleneksel güreşlerin aba güreşleri ile motifleri ile hiçbir şekilde benzerlik gözükmemektedir. Örneğin; Yunan güreşlerinde sporcular tamamen çıplak, Japonlarda ise sadece cinsel organlarını kapatan elbiseler giydikleri bilinmektedir (İmamoğlu, 1998). Fakat Türk toplumlarının neredeyse tamamının da uygulanış benzerlikleri içeren aba güreşlerinde güreşçiler, abanın yaka ve belinden tutarak güreş yaparlar. Rakibini yere atan, yere indiren güreşçi güreşi kazanır. Özellikle müsabakayı kaybeden güreşçinin üzerindeki abayı gelişi güzel fırlatması kesinlikle yasaktır. Böyle bir davranışta bulunan güreşçiler spor ahlakına aykırı harekette bulunması kanaati ile caza kuruluna sevk edilmektedir (Kalça ve

Akburu, 2017; Dünya Etnospor Konfederasyonu [DEF], 2017). Ayrıca aba güreşinde uygulanan teknikler judo sporunda ki tekniklerle benzerlik oluşturduğu ifade edilebilir (Şahin, 1999).

8.3. Şalvar Güreşi

Şalvar güreşi oldukça köklü tarihe sahip ve eski geleneklere dayanan bir güreş türüdür. Öyle ki geleneksel güreşler arasında en köklü geçmişe sahip olduğu tahmin edilse de ilk olarak Tıva Türklerinde M.S. 9. yy.da rastlanılmıştır (Türkmen, Doğan ve Doğan, 2011; İmamoğlu ve Demirtaş, 2017). Türk kültürünün öncüsü olarak kabul edilen Türkmenler tarafından 12. ve 13. yy. Anadolu'ya getirildiği tahmin edilen şalvar güreşi, Kırgızistan ve Türkmenistan'da da (Türkiye de özellikle Kahramanmaraş'ta düzenlenmektedir) organize edilmektedir. Ayrıca Moğolistan ve Kazakistan'da da şalvar güreşine benzer motifler içeren güreş çeşidi de olduğu söylenebilir (Öztürk vd., 2017; Türkmen, Doğan ve Doğan, 2011).

Şalvar güreşi; adını giysisinden alan ve keçi kılından sağlamca dokuma, diz kapağı üstü şort uzunluğunda ki bir kıyafetle yapılan geleneksel bir güreştir (Türkmen, Doğan ve Doğan, 2011). Türkiye'de şalvar güreşi iki farklı şekilde organize edilmektedir. Federasyonun ya da İl müdürlüklerinin tertiplelediği resmi müsabakalar ve resmi müsabakaların dışında gerçek ya da tüzel kişiler tarafından düzenlenen müsabakalar şeklinde kategori edilmektedir (Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu [TGSDF], 2017).

Şalvar güreşleri, stil ve tarzlarıyla diğer geleneksel güreşlere oranla minder güreşine en yakın güreş türlerinden biri olduğu söylenebilir. Ancak şalvar güreşinde tüm hareketler ayakta yapılmaktadır. Öyle ki söz konusu sporda uygulanan; tek paça, şalvar oyunu, dış çangal, deve bağlama, gıcıri bağlama, boşa kaldırma, garuğcak, aşirtma, eşek bağdası, yan çangal, boşa kaldırma vb. oyunların tamamı ayakta yapılmaktadır. Bu nedenle pehlivanın göbeği ya da dizleri yere değdiği zaman müsabaka tekrar ayakta başlamaktadır. Mücadelede yenilgi, rakibin oyunu ile pehlivanın göbeğinin gökyüzünü görmesiyle oluşmaktadır. Ayrıca müsabaka sonunda rakibini yenen pehlivanın, yendiği güreşçi tarafından en az iki kişi ile güreş yapmadan şalvarı çıkarması yasaklanmıştır (Kalça ve Akburu, 2016; İşler 1997; Poyraz, 2011).

9. Sonuç

Zamanın akışı ile birlikte meydana çıkan belirli yaşanmışlıkların, bir toplumun ya da milletin hayat tarzını simgelediği söylenebilir. Söz konusu simgeleşmenin ise bir ulusun kültür değerlerini meydana çıkardığı ifade edilebilir. Dahası bu kültür değerlerinin ulusal bir ayrılmaya yol açarak milli kimlik kazanılmasın da önemli rol oynadığı belirtilebilir. Öyle ki Türk halkının dünyada var oluşundan beri, çeşitli sporlarla (güreş, atlı sporlar, okçuluk vb.) gönül bağı olduğunun, bu oluşumların neticesinde, Türk halk kültüründe sporlar-oyunların önemli yer tescil ettiği söylenebilir. Özellikle geleneksel olarak adlandırabileceğimiz oyunlar ya da sporların Türk milletinin, şenlik, düğün ya da açılış gibi özel günlerinde dahi oynandığı ya da organize edildiği ifade edilebilir.

Türklerin sporlar ya da oyunlarla bu kadar iç içe yaşamasının neticesinde Türk kültüründe pek çok oyun ve sporların var olduğu ifade edilebilir. Öyle ki Türk kültüründe var olmuş ya da varlığını devam ettiren 200'e yakın geleneksel oyunların ya da sporların bulunduğu belirtilebilir. Söz konusu geleneksel sporların ya da oyunların arasında yaygın olarak yapılarak geniş kitlelere hitap etmiş; atlı cirit, çevgen, kök böri, mangala, güreş ve âşık oyunları incelenebilir.

Türklerin hem devlet erkânları hem de halk tarafından benimsediği atlı cirit, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti tarafından ayrı bir itibara sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki Osmanlı Devleti Padişahlarından Osman Gazi'nin Açıkar Meydanı civarını cirit oyunu alanı olarak belirlediği bilinmektedir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in Ok Meydanını atlı cirit müsabakaları için kullandığı söylenebilir. Dahası Osmanlı Devleti'nde ki devlet erkânı, yabancı misafirlere atlı cirit müsabakasını izletmek gurur duyduğu ifade edilebilir.

Düz ve geniş bir alanda oynanması gereken atlı cirit iki takımın birbirleri ile çekişmesi şeklinde oynanmaktadır. At üzerinde sporcuların elinde cirit (çevgan) ile oynadığı atlı cirit sporunda asıl amaç rakibe olabildiğince fazla cirit isabet ettirmektir. Atlı cirit sporunu diğer geleneksel oyunlar ya da sporlardan ayrı kılan en büyük özelliğin, sporcunun rakibine yaklaşması ya da sıkıştırması durumunda elindeki ciridi atmaması olduğu söylenebilir.

Atlı cirit ile oynanış bakımından benzerlik içeren çevgen sporunun ortaya çıkışında hangi milletin öncü olduğu kesin bir ifade ile bilinmese de ilk çevgen müsabakasında Türkmenlerin bulunduğu hatta karşılaşmadan da galip ayrıldığı söylenebilir. Ayrıca hükümdarlara seyir zevki için ya da hükümdar ailelerin katılımıyla organize edilen çevgen oyunu halk arasında “Kral Oyunu” ya da “Oyunların Kralı” olarak adlandırıldığı söylenebilir.

İlk oyun kurallarının Türkler tarafından belirlendiği bilinen çevgen oyununu at üzerinde ki sporcuların takım halinde oynadığı söylenebilir. Elllerinde değneklerle rakip kaleye gol atmanın asıl amaç olduğu bu oyunda en çok gol atan takımın galip geldiği ifade edilebilir.

İngilizler tarafından polo adıyla dünyaya yayılan çevgen oyununun 2013 yılında UNESCO’nun somut olmayan kültür mirasları listesinde yer aldığı söylenebilir. Ayrıca günümüzde oldukça popüler olan golf sporunun çevgen’den esinlenerek ortaya çıktığı belirtilebilir.

MÖ 276’dan günümüze kadar hala oynanan bir geleneksel spor özelliği ile Kök Böri, özellikle Türkistan, Kırgızistan ve Türkmenler tarafından oynanmaktadır. Hemen hemen her yaştan insanların katılabildiği Kök böri oyunu geniş ve düz alanlarda oynandığı ifade edilebilir. Takım halinde oynanan Kök böri de asıl amaç, at üzerindeki sporcuların meydan da bulunan keçi postunu (oğlak, kökpar) kapmak olduğu belirtilebilir. Kök böri sporunu diğerlerinden ayıran en önemli özelliğe ise; galip gelen takımın müsabakayı organize eden kişinin evine gidip elde ettiği keçi postunu kapının önüne bırakması ve bunun karşılığında ise oyun ödülleri isteme hadisesi gösterilebilir.

Zekâ ve ya strateji oyunu olma özelliği olan mangala oyununun Antik Mısırdan günümüze kadar geldiği ayrıca halen varlığını daim kıldığı ifade edilebilir. Öyle ki köklü bir geçmişe sahip olan mangala’nın yüze yakın farklı isimle adlandırıldığı söylenebilir. İki kişinin karşılıklı oynadığı mangala oyununu 12 küçük kuyu ve toplamda 48 taş ile istenilen her yerde oynanabildiği belirtilebilir. Mangala oyununda asıl amaç ise bir oyuncunun, oyun alanındaki tüm taşlara sahip olması olduğu söylenebilir. Ayrıca günümüzde mangala oyun takımları gerek internet üzerinden gerek kitapçı, kirtasiye vb. platforma da yaygın olarak satıldığı ifade edilebilir.

Anadolu’da çeşitlilik bakımından en zengin oyunlardan birisi olarak gösterilebilen âşık oyunu, âşık kemiğinin ya da âşık kemiğinin çeşitli malzemelerinin işlenmesi ile oynandığı söylenebilir. Özellikle Orta Asya bölgelerinde değişik şekillerde oynanan âşık oyunu yaygın olarak; belirli daire içinde dizili âşıkları, sporcuların vurarak belirli bölgenin dışına çıkarmak amacı ile oynandığı ifade edilebilir. Ayrıca Anadolu’da üçtaş, beş taş ya da dokuztaş isimleriyle oynanan oyunlarında âşık oyunundan esinlenilerek ortaya çıktığı belirtilebilir.

Hemen hemen her kültürün yaşamında yer edinmiş olan güreş özellikle Türk kültürü tarihinde yadsınamaz derecede önemli yere sahip olduğu ifade edilebilir. Öyle ki Türkiye’de yılda resmi olarak 200 gayri resmi olarak ise onlarca organizasyon gerçekleştirildiği söylenebilir. Güreşe olan yoğun ilginin sonucunda yörelere has güreş türlerinin meydana çıktığı belirtilebilir. Söz konusu güreş türleri arasında en yoğun ilgiye sahip olan güreşlere; yağlı güreş, aba güreşi ve şalvar güreşi örnek olarak gösterilebilir.

Trakya ve Balkanlardan yayılmaya başlayarak emsalsiz bir kültür simgesi haline gelen yağlı güreş, pek çok manevi hissiyatında yansımaları bünyesinde barındıran bir spor olduğu görülmektedir. Öyle ki iki yiğidin güreşe tutuşup birbirlerine üstünlük kuramaması sonucunda yorgunluktan can verdikleri ifade edilebilir. Ayrıca yağlı güreş ritüellerin de yer alan kısıbet, dua, salâvat ve peşrev gibi

motifler ise Türk kültür yansımalarının bir ürünü olduğu söylenebilir. Türkiye’de yoğunluklu olarak Edirne, Antalya, Samsun, Çanakkale, Manisa illerinde organize edilen yağlı güreşin en dikkat çeken özelliğine pehlivanların müsabakalara başlamadan önce Kibleye dönerek üç İhlâs-ı Şerif ve bir Fatiha Suresini okuyarak Allah c.c’ den güç istemesi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca 1984 yılından beri federasyon bünyesinde bulunan Yağlı Güreş 2010 yılında (Kırkpınar Yağlı Güreşleri) ise UNESCO’nun somut olmayan kültürel miraslar listesine girdiği belirtilebilir.

Güreş tarihine bakıldığında en eski güreş türlerinden birisi olarak kabul edilebilen aba güreşi Türkiye’de aşırtnalı ve kapışmalı olarak iki türde yapıldığı ifade edilebilir. Aşırtnalı aba güreşinin Gaziantep ve civarında, Kapışmalı aba güreşinin Eskişehir ve civarında organize edildiği söylenebilir. Aba, kuşak, şort ve köynek gibi motifleri bünyesinde barındıran aba güreşinde pehlivanın üzerine giydiği abayı müsabaka sonunda gelişi güzel fırlatması kesinlikle yasak kılındığı görülmektedir. Söz konusu spor ahlakına yönelik kurallara bakarak aba güreşinin Türk kültürünü sembolize eden bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

Adını pehlivanların giysisinden alan ve stil itibari ile minder güreşine en yakın güreş türü olan şalvar güreşi, Türkmenler tarafından Anadolu’ya getirildiği söylenebilir. Kırgızistan ve Türkmenistan’da organize edilen şalvar güreşi Türkiye’de yoğunluklu olarak Kahramanmaraş’ta yapıldığı ifade edilebilir. Tüm hareketlerin ayakta yapıldığı şalvar güreşinde müsabaka sonunda galip gelen pehlivanın yendiği pehlivan tarafındaki en az iki kişi ile güreş yapmadan şalvarı çıkarması kesinlikle yasak olduğu belirtilebilir.

Türk milletlerince çeşitli formlar ya da isimlerle düzenlenen geleneksel sporlar ya da oyunların Türk kültürüne ait pek çok değerleri sembolize ettiği ifade edilebilir. Dolayısıyla; geleneksel oyunlar ya da sporların Türk gücünü ve de ahlaki özelliklerini dünyaya yansıtmada ki en önemli araçlardan biri olduğu söylenebilir. Ayrıca söz konusu sporlar yâda oyunların Türk birlik ve beraberliğini pekiştiren çok değerli bir unsur olduğu belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Aka, S. T. (2010). *Atlı cirit sporcularının sosyal beceri düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Akbulut, K., Şekeroğlu, M, ve Ceylan, L. (2018). *Dünden Bugüne: Türklerde ve Perslerde Çevgân/Polo Oyunu*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Aslan, E. ve Aslan, E. (2013). *Karapapak- Terekeme Türklerinde Aşık Kemiği Oyunları*, 4. Uluslararası Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Kitapçığı: Ankara.
- Atalay, A. (2018). *Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Bireysel Yenilikçilik Düzeyi*, Turkish Studies - Social Sciences, Volume 13/10, Spring 2018, p. 87-108, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13121>, Ankara-Turkey.
- Belek, K. (2015). Eski Türklerde at ve at kültürü (dünden bugüne Kırgız kültürel hayatı örneği). *Gazi Türkiyat*, 2(16), 111-128.
- Belek, K. (2017). *Eski Türklerde At Oyunları ve Sporları (Kırgız Kültürel Hayatı Örneğinde): Gelenekten Geleceğe Kökbörü Oyunu*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar- Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Bozbay, H. (2013) Geçmişten günümüze aşık oyunları. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 19(73), 147- 160.

- Boobekova, K. (2017). *Çocuk Zekâ Geliştirici Akıl Oyunları*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Bozbıyık, İ. (2017). Osmanlıdan Cumhuriyete cirit, turan-sam. *Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(36), 502-508.
- Çavuşoğlu, A. (2008). Çevgen/Çöğen oyunu kültürü ve edebî; Tasavvufî metinlerde yansıması. *İslam, Sanat Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, 8(11), 159-174.
- Çakır, A. ve Öztürk, G. (2015). *Eski Uygarlıklarda Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar*, Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongre Kitapçığı: Erzurum.
- Deniz, M. ve Sezer, A. (2012). Uşak ilinde kültürel ve sportif amaçlı yapılan atçılık ve sorunları. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 200, 203-230.
- Demirci, U. (1999). *Geleneksel sporumuz ve yağlı güreş temel teknik ve oyunları ile türkiye'deki serbest güreş temel teknik oyunların karşılaştırmalı analizi*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Dervişoğlu, M. (2012). *Kırkpınar Güreşleri'nin halkbilimsel açıdan incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Durnagözü, N. K. (2015). *Antik Mankala Oyununun Stratonikeia'daki İzleri*, Ege Yayınları: İstanbul.
- Erkal, M. E. (1986). *Sosyolojik Açıdan Spor*, Milli Eğitim Basımevi: Ankara.
- Erdoğan, E. (2017). *Türk Kültüründe Çevgan ve Safevi Devleti'ndeki İzleri*, Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyum Kitapçığı: Balıkesir.
- Gümüş, A. (1989). *5 dakikalık güreşte teknik ve taktik*, Kurtiş Yayınları: İstanbul.
- Güllü, S. ve Şahin, S. (2018). *Milli Güreşçilerin Sportmenlik Yönelim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*, Turkish Studies - Social Sciences, Volume 13/18, Summer 2018, p. 705-718, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14152, Ankara-Turkey.
- Hardal, M. ve Kılıç, R. (2015). *Çocuklara Milli Kültür Aktarımında Çizgi Filmlerin Önemi: Dede Korkut Hikayeleri Örneği*, II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyat Sempozyum Kitapçığı: İstanbul.
- Horak, R. (1993). *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- İmamoğlu, O., Taşmektepligil, M. Y. ve Türkmen, M. (1997). Türk kültüründe spor. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 145-150.
- İmamoğlu, O. (1998). *Türklerde geleneksel aba güreşleri üzerine bir araştırma*. Yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- İğrek, M. M. ve Karataş, A. (2000). *Son Yüzyılda Türk Güreşi*, Step Yayınları: İstanbul.
- İşler, H. (1997). *Tarihsel kökneleri, yayılma alanları, organizasyon biçimleri ve fonksiyonları bakımından geleneksel aba ve şalvar güreşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karahüseyinoğlu, M. F. (2007). *Küreselleşme ve Geleneksel Türk Sporları*, Hürriyet Yayınları: İstanbul.
- Karahüseyinoğlu, M. F. (2008). Geleneksel Türk Spor Kamuoyunun Profilinin Belirlenmesi. *Sport Sciences*, 3(2), 66-74.

- Karcıoğlu, U. (2017). Türk kültüründe atın önemi ve ata sporlarımızdan atlı cirit oyunu, *Anasal Dergisi*, 2, 167-198.
- Kafkaslı, A. (2005). *Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış*, Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'nün Konferans Kitapçığı: Erzurum.
- Kaya, D. (1985). Sivas acı yurt köyü seyirlik ve çocuk oyunları. *Türk Folkloru Dergisi*, 5(67), 16-18.
- Kaya, D. (2005). *Kırgızların Milli Oyunu Kökbörü İzzet Gündag Kayaoğlu Hatıra Kitabı*, Makale Yayınları: İstanbul.
- Kaya, D. (2009). *Sivas'ta Çocuk Oyunları*. Halk Kültüründe Eğlence Uluslararası Sempozyumun Kitapçığı, Kocaeli.
- Kayran, S. (2018). *Kırgızlar'da Evlilik Öncesi Kız Seçme Gelenekleri*, Turkish Studies - Social Sciences, Volume 13/18, Summer 2018, p. 873-882, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14155>, Ankara-Turkey.
- Kaymak, S. (2013). Selçuklunun Çevganı Avrupa'da polo oldu. *Yedi Kıta Dergisi*, 11(63), 25-36.
- Kalça, A. ve Akburu, H. (2017). *Bireysel Sporlar Güreş*, Milli Eğitim Bakanlığı: Ankara.
- Kırımoğlu, H., Tekin, A. ve Genç, A. (2017). *Milli Spor Kavramı Nedir? Ne Değildir*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar- Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Koçan, N. (2007). Geleneksel sporlarımızdan ciritin rekreasyon amacı ile günümüze uyarlanması. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 2(1), 1306-4371.
- Kurt, T., Kılıç, M., Kılıç, M.N., Özbayraktar, F., Yücel, E. ve Kıvanç, C. (2017). *Türk Spor Tarihi*, Devlet Kitapları Yayınları: Ankara.
- Küçükaltan, D., Oğuzhan, A., Apak, S. ve Boyacıoğlu E.Z. (2005). Bölgesel kalkınmada kültürel turizmin etkisi: Kırkpınar Yağlı Güreşleri Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 6(1), 2-22.
- Küçükyıldız, A. (2011). Santraç'ın atası olan Türk zeka oyunu; Mangala. *Türk Yurdu Dergisi*, 100(292), 22-48.
- Küçükyıldız, A. (2015). *Türk Zekâ Oyunları 1: Köçürme (Mangala)*, Delta Kültür Yayınevi: Ankara.
- Onur, B. (1992). *Oyuncaklı Dünya*, V Yayınları: Ankara.
- Özdamar, M. (1988). Namazgâhlar. *Vakıflar Dergisi*, 2, 230-233.
- Özbakır, İ. (2009). Geleneksel Türk çocuk oyunlarında doğal oyuncaklar ve oyuncak olmuş hayvanlar. *Türk Dünyası Dergisi*, 1(1), 148-162.
- Poyraz, M. (2011). *Sempozyum Açılış Konuşması*, Kahramanmaraş Uluslararası Karakucak ve Kısa Şalvar Güreş Sempozyumu: Kahramanmaraş.
- Sazak, Ş. ve Eyüboğlu E. A. (2009). *Bir Kültür Endüstrisi Olarak "Kırkpınar Güreş Festivali"*, 5. Tarihi Kırkpınar Sempozyumu Bildiri Kitapçığı: Edirne.
- Sivrikaya, Ö. (2017). At kültürü ve at yarışları-Düzce örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 564-573.
- Solmaz, B. ve Aydın, B. O. (2012). Popüler kültür ve spor merkezlerine yönelik bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(4), 52-63.

- Soyer, F. (2004). Osmanlı Devleti'nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) beden eğitimi ve spor alanındaki kurumsal yapılanmalar ve okul programlarındaki yeri konusunda bir inceleme, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 209- 225.
- Sümbüllü, Y. Z. (2015). Kültürel arka planı ile kemikle oynanan geleneksel çocuk oyunlarından âşık: Erzurum ili örneği. *Sosyal Bilimleri Dergisi*. 2(2), 18-25.
- Şahin, H. M. (1999). *Gaziantep'te aşırıtmalı aba güreşi üzerine bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, S. (2016). Afganistan Türklerinin Kültürlerinde çocuk oyunları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, 40 (1), 261-271.
- Şahin, F. M., Okut S. ve Genç, A. (2017). *Unutulmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Oyunlardan Kabah Oyunu*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar- Sporlar Sempozyum Kitapçığı, Kahramanmaraş.
- Şahin, B., Küçükkıbaşı, F. H. ve Özkurt, B. (2017). *Ana Hatlarıyla Geleneksel Türk Oyunları İçerisinde Dokuz Kumalak ve Mangala*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu: Kahramanmaraş.
- Tamer, K. (2017). *Üniversitelerde Geleneksel Sporların Yeri ve Önemi*, Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Tan, N. (1989). Türkiye Türkleriyle Gagauz Türklerinin çocukluk ve gençlik dönemi oyunları arasındaki benzerlikler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 3(1), 199-206.
- TGSDF, www.gsdf.gov.tr, Erişim:(25.05.2018).
- Toksoy, A. C. (2010). Yarışma niteliği taşıyan geleneksel çocuk oyunları, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2(1), 10-25.
- Tokgöz, D., Bak, E. ve Benli, S., (2014). *Mega ve Özellikli Spor Etkinliklerinin Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle Benzerlik ve Farklılıkları*, 4. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyum Kitapçığı: Mersin.
- Türkmen, M. (1996). *Türklerde geleneksel atlı sporların yapılışı, kaynağı ve bilinmeyen yeni boyutları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türktaş, M. (1999). Divani Lügatit Türk'te yer alan ve 11. Yüzyılda Türkler arasında oynanan oyunlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(5), 61-65.
- Türkmen, M. (2007). Geçmişten günümüze Türkler' Dekökbörü / Ulak- Tartış / Buz - Kaçı /Torpak Tartış / Kökpar Oyunu. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1(166), 95 -108.
- Türkmen, M. (2009). Düünden bugüne Türk toplumlarında Çevgen \Çögen \Çevgan \Polo oyununa genel bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 183, 479-492.
- Türkmen, M., Doğan, V. ve Doğan, A. (2011). *Sempozyum Açılış Konuşması*, Kahramanmaraş Uluslararası Karakucak ve Kısa Şlavar Güreş Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Türkmen, M. (2017). *Türklerde Spor ve Oyun Kültürü*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.
- Türkmen, M., Shokoufeh, S. ve Kaya, A. (2017). *İran'ın Tarihi Pehlevan Kurumu: Zurhane Kültürü ve Türk Spor Geleneğine Etkisi*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar- Sporlar Sempozyum Kitapçığı: Kahramanmaraş.

- Türkmen, M. ve Alimov, U. (2018). *Gelenekten Geleceğe Kökbörü Oyunu*, Türk Halkları Geleneksel Oyunlar- Sporlar Sempozyum Kitapçığı, Kahramanmaraş.
- Ünver, F. (2006). *Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Spor ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ürgüp, S., Karakollukçu, M. ve Gül, O. (2017). *Sivas Yöresi Geleneksel Oyunlarından Âşık Oyunu*. Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyum Kitapçığı, Kahramanmaraş.
- Yalçinkaya, T. ve Yalçinkaya, E. A. (2016). Küreselleşme sürecinde akıl oyunları. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 9(43), 2237-2247.
- Yıldıran, İ. (2000). Geleneksel yağlı güreşin, kültürel, yapısal ve bilimsel açıdan modern minder güreşiyle farklılıklarının değerlendirilmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 53-62.
- Yücel, M. U. (2010). Kazak Türklerinin milli oyunlardaki at yarışları. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2(1), 353-375.
- <https://www.cokbilgi.com/yazi/asik-oyunu-tarihi-turk-eglencesi/>
- <https://pehlivanblog.wordpress.com/hakkinda/>
- <https://worldethnosport.org/tr/spor/atli-cirit-84>